

TIP TARİHİ:

KARACİĞER FALI (HEPATOSKOPI)

HEPATOSCOPIA (LIVER INSPECTION)

Eren AKÇİÇEK

SUMMARY

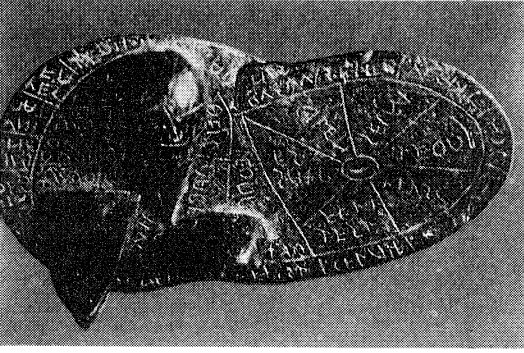
Many events in the history of man have been influenced by the liver. Babylonians and Assyrians attached great importance to "inspecting liver" of a sacrificed animal before important decision were taken. Hardly any Greek or Roman statesman or general was not influenced in his actions by the outcome of liver inspection. (Keywords: Liver, hepatology, history).

ÖZET

Karaciğer eski çağlardan günümüze kadar insan yaşamında büyük bir yer almış olup, karaciğerin sağlık ve hastalık üzerindeki büyük etkisi insanları değişik inançlara götürmüştür. Mezopotamyalılar, Hititler ve Etrüksler hayvan karaciğerlerini veya model karaciğerleri fal açmak ve gelecekte haber almak maksadiyle kullanmışlardır.

Karaciğer eski çağlardan günümüze kadar insan yaşamında büyük bir yer almıştır. Karaciğerin sağlık ve hastalık üzerindeki gerçek ve büyük etkisi insanları değişik batıl inançlara götürmüştür. eski dünyanın değişik bölgelerinde karaciğer

insan karakter ve kaderi hakkında mistik inançta merkezi bir yer işgal etmiştir. İlk insanlar karaciğerin ılık ve bol kanlı görünümünden etkilenmişler, ılık kanı hayat, yokluğunu ise ölüm olarak kabul etmişlerdir. Karaciğer ılık kanı yarattığından dolayı hayatın merkezidir (1,2). Belki de karaciğerin büyüklüğü, şekli ve naturel farklılıkları da eski insanları etkilemiş olabilir (3).

Resim-1: Etrüsk'ler tarafından tunçtan yapılmış bir karaciğer modeli. (Araştırma-1, İltaş'dan).

Milattan 2000 yıl önce Babil'de ruhun karaciğerde oturduğuna inanılır, bu yüzden karaciğer ruhun koltuğu (ruhun barınağı) kabul edilirdi (4). Koyun veya keçi karaciğerleri ile topraktan yapılan karaciğer modelleri fal açmak ve gelecekte haber almak maksadıyla kullanılırdı (3).- Karaciğerin seçilme nedeni aşırı derecede kan ihtiva etmesi olup, hayat ve kan özdeş anlama geliyordu. Kurbanlık hayvanın karaciğerinin tanrısal düşünceyi yansıtan ruhun merkezi olduğu, kabul ediliyordu. Tevrat'ta Babil Kralı'nın yolun ayrıldığı yerde iki yolun başında fal açmak için bulunduğu terefim (melekler, putlar)'e sorarak karaciğere baktığı belirtilmiştir (5).

Karaciğer Falı geleneğindeki temel düşünce şöyledir: Kurban edilen hayvanın karaciğeri kendisine başvurulmuş tanrının karaciğerini temsil eder, bu sebeple de tanrının tesbit etmiş olduğu geleceğe ilişkin olayları ve tanrının iradesini, kurban edilen hayvanın karaciğerin de okumak mümkündür. Diğer bir yoruma göre ise: Kurban tanrıyı değil, kurbanı sunan kişiyi temsil eder, kurban edilen hayvanın karaciğeri de o kişinin karaciğerinin temsilcisidir. Kurban edilen hayvanın karaciğeri bu yoldan da tanrının o kişi hakkında iradesini gösterir (6). Karaciğer falları ve bu maksatla sunulan kurbanlar için özel törenler yapılmakta idi (7). İlk karaciğerin vücut içindeki durumu dikkatle

inceleniyor, karaciğer kesilmeden karaciğerin duruşu, büyüklüğü ve çeşitli kısımları dikkatle tetkik ediliyordu. Papazlar karaciğerin değişik özelliklerine göre ne gibi kararlar verilmesi gerektiğini ve iyi talihin beklenip, beklenmeyeceğini tesbit ederlerdi (8). Karaciğer falı geleneği ile Mezopotamyalıların karaciğer anatomisi üzerinde çok geniş bilgi edinmiş oldukları anlaşılmaktadır (9).

Karaciğer falı Hurriler aracılığıyla Mezopotamya'dan Hitit'lere geçmiştir. Hititçe tabletler arasında tarihi, dini, idari ve hukuki metinler yanında çok sayıda fal metinleri de bulunmuştur (10). Hititler bu fal türünü gelecekte hangi olayların olacağını öğrenmek için değil, sordukları belirli soruların karşılığını bulmaya yönelik bir sisteme dönüştürmüşlerdir (11). Hitit başkenti Hattuşa'da bu fallarda incelenen özelliklerin üzerinde yazılmış olduğu ve öğretim amacıyla kullanıldığı sanılan kilden yapılmış karaciğer modelleri ortaya çıkarılmıştır (12).

İtalya'da yerleşmiş olan Etrüsk'ler' de de aynı türden fakat madenden yapılmış karaciğer modelleri bulunmuştur (13). Belki de Hitit'ler Hurriler aracılığıyla Mezopotamya'dan aldıkları karaciğer fal sistemini kendilerinden daha batıda olan toplumlara aktarmışlardır. Mezopotamya'luların dışında Etrüsk'lerin hepatoskopinin gelecekteki oluşturduklarına inanılır. Piacenza müzesindeki bir koyun karaciğerinin bronz modeli ve elinde bir karaciğer tutan Etrüsk'lünün anıtı bu bilgileri doğrulamaktadır. Bronz model safra kesesi ve karaciğer loblarının bütün özelliklerini gösterir. Bronz modelin kenarlarındaki arasındaki 16. bölme cennetin 16 bölgesi olarak kabul edilir ve insanla evren arasındaki bir halkayı andırır. Kozmik pozisyonlar ve Etrüsk tanrılarının isimleri düz ve çıkıntılı alanlar üzerine yazılmıştır. Model sadece ileri döküm tekniğini değil aynı zamanda astrolojiyle birleştirilmiş Etrüsk hepatoskopisinin de karmaşıklığını gösterir (1).

Hepatoskopi geleneği Etrüsk'lerden sonra Yunanlılar ve Romalılar arasında

yaygınlaşmıştır. Buna benzer ayinler bugün hala Borneo, Burma ve Uganda da uygulanmaktadır. Borneo'da yaşayan Kayan'lar bir domuzun karaciğerinin incelenmesi ile kavgalarını sona erdirmektedirler. (1).

Bugün Anadolu'da ciğerparem, ciğerkösem, ciğersiz, ciğeri beş para etmez, ben adamın ciğerini okurum gibi sözler işitiriz ki bunlar ön-asyanın en eski milletlerinden kalma sözler ve inançlardır. (14)

KAYNAKLAR

- 1- Chen TS, Chen PS. *Understanding the Liver*. Westport Connecticut: Greenwood Press; 1984:1-10.
- 2- Ünver S. *Tıp Tarihi I*, İstanbul: Matbaai Ebuziyya; 1938:24-5.
- 3- Sherman MM. Some meanings of Liver. *Gastroenterology*. 1979;76(3):636-8.
- 4- Leevy MC. Evaluation of Liver Function in Clinical Practice. *The Lilly Res. Lab*.1974:1.
- 5- *Kitabı Mukaddes. Eski ve Yeni Ahit (Tevrat ve İncil)*. İstanbul: İst Matb; 1974: 808.
- 6- Sayılı A. *Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi; 1966:427:8.
- 7- Günaltay MŞ. *Türk Tarihinin İlk Devirlerinden Yakın Şark, Elam ve Mezopotamya*. 2. baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi; 1987:491.
- 8- Franken FH. *History of Hepatology*. In Csomos C, Thaller H, eds *Clinical Hepatology* Berlin: SpringerVerlag; 1983: 1.
- 9- Garrison F. *History of Medicine*. 4.th ed. Philadelphia: WB Saunders; 1967: 62-3.
- 10- Ünal A. *Hitit Sarayındaki Entrikalar Hakkında Bir Fal Metni*. Ankara: Ank Üniv Basımevi; 1983: 2.
- 11- Dinçol B. *Hititlerde Fal ve Kehanet. Arkeoloji ve Sanat Dergisi*. 1979; (1-2): 5:8.
- 12- Dinçol A. *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*. Cilt I. İstanbul: Görsel Yayıncılık; 1982:90.
- 13- Leroux G. *Eski Akdeniz ve Yakın Doğu Uygarlıkları*. İstanbul: Varlık Yayınları; 1966:89.
- 14- Uzluk FN. *Genel Tıp Tarihi I*. Ankara: Güzel Sanatlar Mat; 1958: 19-20.